

PAŽYMA
APIE VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBOS PRIE
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS INICIJUOTĄ TYRIMĄ DĖL
MAŽEIKIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS VAIKO TEISIŲ
APSAUGOS SKYRIAUS SPECIALISTŲ VEIKSMŲ PAIMANT J.M. VAIKUS IŠ ŠEIMOS
IR APGYVENDINANT JUOS GLOBOS INSTITUCIJOJE

2006-05-18
Vilnius

2006 m. sausio 23 d. dienraščio „Lietuvos rytas“ straipsnyje „Kontrolierė ėmė ginti šeimą“, buvo paskelbta informacija apie tai, kad „Mažeikių rajono vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai, talkinant policijai, atima vaikus iš tėvų ir veža juos į globos įstaigas. Tai daroma tam, kad šių įstaigų darbuotojai būtų aprūpinti darbu“. Tame pačiame straipsnyje nurodytas konkretus atvejis, kai iš Mažeikių rajono Kapėnų kaime gyvenančios 32 metų J.M. namų praėjusių metų gruodžio 22 d. paimti 3 jos vaikai – 14 metų A., 4 metų D. ir 2,5 metų M. Apie susiklosčiusią situaciją J.M. šeimoje rašė ir kiti dienraščiai („Atimi vaiką – turi darbo vietą“, „Vakaro žinios“, 2006-01-23; „Mūšis dėl vaikų“, „Respublika“, 2006-01-24; „Motinai pavyko susigražinti visus tris atimtus vaikus“, „Lietuvos rytas“, 2006-01-26).

Reaguojant į susiklosčiusią situaciją, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos iniciatyva sudaryta komisija minėtai situacijai iširti. Komisiją sudarė: Dalė Kabašinskaitė – NVO „Gelbėkite vaikus“ programų vadovė, Šiaulių universiteto ETMC jaunesnioji mokslinė bendradarbė, Dalia Lapėnienė – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos, vaikų ir jaunimo departamento Vaikų ir jaunimo skyriaus vyresnioji specialistė, Odeta Tarvydienė – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorė, Vita Čioraitienė – Vilniaus psichoterapijos ir psichoanalizės centro vaikų ir suaugusiųjų psichologė, Irena Šaulytė – Vaiko teisių apsaugos tarnybų vadovų asociacijos valdybos narė, Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėja.

Tyrimo tikslas – įvertinti vaikų – A.M. (14 m.), D.M. (4 m.) ir M.M. (2,5 m.) – paėmimo iš šeimos ir apgyvendinimo globos institucijoje atvejį.

Uždaviniai:

1. Įvertinti, kaip veikia socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimai ir vaikams sistema Mažeikių rajono savivaldybėje.
2. Įvertinti socialines paslaugas, suteiktas J.M. vaikams, įgyvendinant vaiko teisės į šeimą užtikrinimą.
3. Pateikti išvadas ir siūlymus dėl socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis gerinimo.

Informacijos apie tyrimą viešinimo nuostata.

Nors vaikai ir šeima jau buvo identifikuoti žiniasklaidoje, tačiau šio tyrimo pristatyme nebus pateikiami šeimos narių vardai ir pavardės. Vadovaujantis asmens duomenų apsaugos įstatymu (Žin., 2003, Nr.15-597), tyrimo dalyvių vardai ir pavardės neįvardijamos, o vartojami tik trumpinimai (vardo ir pavardės pirmos raidės). Taip pat neskelbiamos specialistų pavardės, nes komisijos tyrimo tikslas nukreipiamas į socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimai ir vaikams sistemos analizę, o ne į atskirų specialistų veiksmų vertinimą.

Analizuojami trys socialinių paslaugų teikimo socialinės rizikos šeimai ir vaikams etapai:

1. Prevencija – socialinis darbas su šeima iki vaikų patekimo į valstybės globą.
2. Krizė – socialinis darbas su šeima vaikams esant valstybės globoje.
3. Postvencija – socialinis darbas su šeima vaikus gražinus į šeimą.

1. PREVENCIJA

1. Nei mama, nei vaikai negavo prevencinio socialinio darbo paslaugų.
2. Socialinė pašalpa mokama motinai už vieną vaiką, nes kitiems vaikams yra nenustatyta tėvystė.
3. Vyriausias sūnus A.M. 2005 m. pirmą pusmetį mokykloje negavo nemokamo maitinimo dėl to, kad vaiko motina nepateikė reikalingų dokumentų.
4. Viešnių seniūnijoje yra 85 vietų lopšelis-darželis. Tačiau šiuo atveju neišnaudota galimybė J.M. vaikams lankyti lopšelių-darželių.
5. LR Socialinių paslaugų įstatyme (Žin., 1996, Nr. 104-2367) numatyta, jog savivaldybė yra atsakinga už socialinių paslaugų teikimą, tačiau **seniūnijoje nebuvo užtikrintas socialinių paslaugų teikimas J.M. šeimai.**
6. **Seniūnijos socialinio darbo organizatoriaus atlikti veiksmai nerodo, jog yra suvoktas prevencinis darbas**, nors viena iš seniūnijos darbo organizatoriaus funkcijų yra lankyti socialinės rizikos šeimoms prevencijos ir socialinės paramos teikimo klausimais.
7. Didelė dalis seniūnijos socialinio darbo organizatoriaus pareigybės funkcijų yra išmokyti administravimas ir nukreipimas į socialinių paslaugų įstaigas. Taigi aukštąjį ar aukštesnįjį socialinio darbo išsilavinimą turinčių darbuotojų žinios naudojamos neefektyviai, jos nepanaudojamos darbui su vaikais ir šeimomis.
8. Socialinio darbo organizatoriaus atlikti veiksmai tik konstatavo esamą padėtį. **Šeima nebuvo įvertinta kaip socialinės rizikos šeima** („Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“ Žin., 2003, Nr. A1-207). **Nebuvo įvertintas socialinių paslaugų šeimai poreikis, nesuplanuotas ir nesuorganizuotas socialinių paslaugų teikimas. Socialinio darbo organizatorius nematė ir neįvertino grėsmės vaikų sveikatai ir saugumui, neorganizavo pagalbos šeimai ir vaikams, todėl ir nepranešė apie šeimą Mažeikių vaiko teisių apsaugos skyriui.**
9. Seniūnijos socialinio darbo organizatoriaus apsilankymo šeimoje tikslas yra buities akto užpildymas. Tačiau šis dokumentas užpildytas netinkamai, nes nesuteikia jokios informacijos apie žmonių santykių problemas, jų socialinius ryšius. Jis suponuoja požiūrį į žmones kaip į buities objektus.
10. Mokykloje nėra socialinio pedagogo. **Ugdymo įstaiga vaiko elgesio problemas sprendžia bendradarbiaudama su policija.** Tačiau kiekvienu atveju, kai pokalbiui ar darbui su vaiku kviečiama policija, mokykla **neinformuoja nei seniūnijos socialinio darbo organizatoriaus, nei Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų.**
11. **Nėra tarpinstitucinio bendradarbiavimo**, nors atsakingų darbuotojų pareigybių aprašyme tokia funkcija numatyta. Seniūnijos socialinio darbo organizatorius nebendravo nei su viena įstaiga, mokykla, sprendžiamas vaiko problemas, bendradarbiaujama tik su policija.
12. Mokyklos pedagogų ir motinos kontaktai yra silpni. Motina J.M. nėra dalyvavusi nė viename tėvų susirinkime, ji nė karto neatėjo pasikalbėti su auklėtoja dėl vaiko mokymosi ir elgesio problemų.
13. Seniūnijos darbuotojų nuomone, už pagalbos nustatymą ir pagalbos teikimo plano sudarymą šeimai turėtų atsakyti Vaiko teisių apsaugos skyrius. Tai prieštarauja LR Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis.

2. KRIZĖ

2.1. VAIKŲ PAĖMIMAS IŠ ŠEIMOS

1. Mažeikių rajono savivaldybės administracijos **Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, paimdami J.M. vaikus iš šeimos, vaikų teisių nepažeidė.** Specialistai vadovavosi Vaiko laikinosios globos nuostatais (Žin., 2002, Nr. 56), Mažeikių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2004 birželio 1 d. įsakymu Nr. A1-544, patvirtintais Vaiko teisių apsaugos skyriaus veiklos nuostatais. Juose numatoma, kad **skyrius privalo nedelsdamas paimti vaiką iš tėvų, kai kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ir gyvybei.**

2. Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai įvertino situaciją, ir, **paimdami vaikus iš šeimos, jokių teisės aktų nepažeidė, savo įgaliojimų neviršijo.** Esamoje situacijoje Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai neturėjo galimybės rinkti papildomai ir tikslinti informaciją, derinti poziciją dėl vaikų paėmimo būtinumo su kitų institucijų specialistais.

3. Vaiko padėties įvertinimo akte nėra įvardyta (įrašyta) vyriausiojo sūnaus A.M. pageidavimas (nuomonė).

2.2. VAIKŲ GLOBA

1. Paėmus vaikus iš šeimos, per tris dienas J.M. vaikams užtikrintas laikinosios globos nustatymas institucijoje. (Mažeikių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2005 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. A1-1428 „Dėl A.M., D.M. ir M.M. laikinosios globos (rūpybos) nustatymo“).

2. Sudarant vaiko globos (rūpybos) planą, svarbus socialinis darbas su biologine vaiko šeima. Tačiau šiuo atveju, **sudarant vaiko globos (rūpybos) planą, nedalyvavo socialinis darbuotojas, kitų sričių specialistai, nenumatytas socialinio darbuotojo veiksmų planas.** Sudarant globos (rūpybos) planą, **nesiremta tarpinstitucinio bendradarbiavimo principu.**

4. **Paėmus vaikus iš šeimos, socialinės paslaugos motinai J.M. nebuvo teikiamos.** Apsilankymų šeimoje metu tikrinama moters buitis, finansinė padėtis.

5. Šeimos vertinime **nėra jokios informacijos apie motinystės įgūdžių stoką, sunkumus auklėjant ir prižiūrint vaikus, apie tai, kad moteris augo vaikų globos namuose, neidentifikuotas jokios pagalbos šeimai poreikis,** kuris reikalingas žmogiškųjų ryšių kokybės gerinimui. Vertinta tik materialinė šeimos aplinka.

2.3. VAIKŲ GRAŽINIMAS Į ŠEIMĄ

1. Sprendžiant vaikų gražinimo į šeimą klausimą, tikrintos J.M. buities sąlygos, tačiau dalyvavę posėdyje Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus komisijos globos klausimams rajone spręsti **specialistai** (Psichologinės-pedagoginės tarnybos specialistas, medicinos darbuotojai, policijos komisariato nepilnamečių inspektorė) **neįvertino motinos J.M. gebėjimų pasirūpinti savo vaikais.**

2. Komisijos posėdyje įvardintos J.M. šeimos problemos, kurioms spręsti reikalingas profesionalus socialinis darbas, tačiau **nė vienam specialistui darbas su socialinės rizikos šeima nebuvo priskirtas, nebuvo aptartas socialinių paslaugų teikimas motinai ir vaikams, šiems grįžus į šeimą.** Posėdžio metu vyriausiojo sūnaus A.M. buvo paprašyta rūpintis jaunesniais vaikais.

3. **Posėdyje nedalyvavo seniūnijos socialinio darbo organizatorius, mokyklos pedagogai.**

4. Posėdžio metu, kaltinant motiną dėl susiklosčiusios situacijos šeimoje, **J.M. atsisako toliau bendradarbiauti su Vaiko teisių apsaugos skyriumi.** Viena iš svarbiausių socialinio darbo funkcijų – kontakto su klientu užmezgimas ir palaikymas – nebuvo įgyvendinta.

5. Nė vienas iš specialistų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, neužmezgė kontakto su J.M. ir jo nepalaikė.

3. POSTVENCIJA

1. Šeimos patikrinime 2006 m. vasario 7 d. dalyvavo Mažeikių rajono vaiko teisių apsaugos skyriaus vyriausias specialistas V.N., Centralizuotos vidaus audito tarnybos vyr. specialistė L.M., Vieکشنیų seniūnijos socialinio darbo organizatorė L.K., Mažeikių rajono PK VP VTS PP NR PVG specialistas G.P. Tikrintos šeimos buities sąlygos. **Neaiškus Audito tarnybos vaidmuo šeimos tikrinimo metu.**

2. **Seniūnija nepateikė duomenų, ar gražinus vaikus į šeimą buvo įvertinta, kokių paslaugų šiai šeimai reikia ir ar suplanuota pagalba, siekiant užtikrinti, kad panaši situacija nesikartotų.** Taip pat nėra duomenų apie tai, kaip seniūnijos specialistai padės J.M. spręsti kitus socialinius klausimus: nustatyti likusių vaikų tėvystę, parengti dokumentus nemokamam maitinimui mokykloje ir socialinei pašalpai gauti. **Neaišku, ar bus siekiama padėti motinai ugdyti socialinius ir motinystės įgūdžius.**

BENDROS IŠVADOS

1. Analizuojant J.M. šeimos situaciją, konstatuotinas faktas, kad **mažiausiai su šeima buvo dirbama prevencijos etape** (užfiksuotas vienas specialisto apsilankymas šeimoje per 9 mėnesius, užpildyti 2 dokumentai), o **intensyviausias socialinis darbas su šeima vyko krizės metu** (užfiksuota 14 susitikimų su J.M. šeima, užpildytas 31 dokumentas per mėnesį). Apie socialinį darbą su šeima postvencijos etape faktų nėra.

2. **Prevencijos etape seniūnijos socialinio darbo organizatorius neįvertino situacijos ir nenustatė, kad ši daugiavaikė šeima yra socialinės rizikos šeima.** („Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos“. Žin., 2003, Nr. A1-207). Nebuvo įvertintas socialinių paslaugų šeimai poreikis, suplanuotas ir organizuotas socialinių paslaugų teikimas.

3. **Krizės metu Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai, paėmami vaikus iš šeimos, teisės aktų nepažeidė, savo įgaliojimų neviršijo.** Vertindami grėsmę vaikų saugumui ir paėmami vaikus iš J.M. šeimos, Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai neturėjo galimybės rinkti papildomai ir tikslinti informaciją, derinti poziciją dėl vaikų paėmimo būtinumo su kitų institucijų specialistais.

4. **Savivaldybėje nėra tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaiko teisių apsaugos srityje.** Sudarant vaiko laikinosios globos (rūpybos) planą, nedalyvavo Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Vieکشنیų seniūnijos socialinio darbo organizatorius, kitų sričių, susijusių su vaiko teisių apsauga, specialistai.

5. **Socialinis darbas su motina nebuvo dirbamas. Nėra duomenų, ar, paėmus vaikus iš šeimos, J.M. šeima įrašyta į socialinės rizikos šeimų apskaitą.** Po to, kai Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai dėl šeimoje iškilusios grėsmės vaikų saugumui paėmė vaikus iš J.M. šeimos, seniūnijos socialinio darbo organizatoriai, atsakingi už socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimai organizavimą ir teikimą, nenustatė paslaugų vaikų motinai poreikio, nesuteikė jai jokios pagalbos. Nebuvo sudarytas pagalbos šeimai planas.

6. **Vaikus gražinus į šeimą, nesudarytas darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų planas: neįvertinta, kokių paslaugų šiai šeimai reikia, nesuplanuota pagalba, siekiant užtikrinti, kad panaši situacija nesikartotų.** Neaišku, ar bus siekiama padėti motinai ugdyti socialinius ir tėvystės įgūdžius, sustiprinti J.M. ryšius su mokykla, spręsti sūnaus A.M. mokyklos lankymo problemą. Taip pat nėra duomenų apie tai, kaip seniūnijos specialistai padės šeimai spręsti kitus socialinius klausimus: nustatyti likusių vaikų tėvystę, parengti dokumentus nemokamam maitinimui mokykloje ir socialinei pašalpai gauti.

7. **Savivaldybėje socialinės paslaugos nėra atskirtos nuo viešojo administravimo funkcijų.** Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų pareigybė priskiriama viešojo administravimo karjeros tarnautojų grupei, nors didelė dalis specialistų funkcijų yra priskirta socialiniam darbui atlikti. Taip pat specialistų darbas yra apsunkintas ir neefektyvus todėl, kad socialinį darbą jie dirba ir prevencijos, ir krizės etapuose.

8. Netgi laikantis nuostatos, kad Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistai turi **dirbti socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais, ši institucija nėra pajėgi jo atlikti dėl didelio darbo krūvio (vienam specialistui vidutiniškai tenka po 148 šeimas ir 344 vaikus).**

9. **Vaikų teisė į privatumą buvo pažeista,** žiniasklaidoje paviešinant vaikų ir šeimos tapatybę (JT Vaiko teisių konvencija, 16 str.).

10. Vilniaus psichoterapijos ir psichoanalizės centro Vaikų ir suaugusių psichologės psichoterapeutės Vitos Čioraitienės išvada dėl J.M. šeimos situacijos psichologinio vertinimo:

Šių metų vasario 24 dieną (jau po įvykio) J.M. buvo konsultuota psichologės ir psichiatrės. Specialistai padarė išvadą, kad J.M. yra sveika ir gali rūpintis savo vaikais.

Tačiau analizuojant situaciją jos šeimoje, yra akivaizdu, jog J.M. nestokoja sunkumų augindama savo vaikus. Moteris galėtų turėti pakankamai rimtų psichologinių problemų. Iš jos gyvenimo istorijos aiškėja, kad ši gana jauna moteris yra patyrusi nemažai traumuojančių įvykių: gyvenimas vaikų globos namuose, nebaigta vidurinė mokykla, nesusiklostęs šeimyninis gyvenimas, pirmo sūnaus tėvo mirtis vos praėjus metams po vaiko gimimo. Dabartinė J.M. šeimos situacija irgi sudėtinga. Moteris viena auginą tris nepilnamečius vaikus, nelabai sugeba tinkamai pasirūpinti nei jais, nei savimi, o iš tų pašalpų, kurias moteris gauna, sunku išsivaizduoti, kaip galima išgyventi. Vyresnysis sūnus A. turi ne tik mokymosi, bet ir psichologinių sunkumų. Mokytojai teigia, kad mama mokykloje nesilanko, sūnaus mokymosi rezultatais nesidomi, su auklėtoja nebendruoja, šiais metais net nesugebėjo sūnui užsakyti nemokamo maitinimo. Mokyklos kontaktai su mama ir A. taip pat silpnoki. Šeimoje berniukui ne pagal amžių yra priskirta didelė atsakomybė. Jis nuolat atlieka „auklės“ arba „šeimos tėvo“ vaidmenis. Natūralu, jog vaikas globos namus išsivaizdavo kaip išsigelbėjimą nuo per didelio (pirmiausia emocinio) krūvio namuose. Mažesnieji vaikai taip pat psichologiškai traumuoti: „baugštūs, nebendruoja kalbinami“, ko gero, gana dažnai būna uždaryti „vienai, galiniame kambaryje“ (kai vienam iš jų dar nėra penkerių, o kitam – trejų metų).

Neatrodo, jog gražinus vaikus į šeimą kas nors būtų pasikeitę – juk nei mama, nei vaikai negavo jokios psichologinės pagalbos. Tiesiog mama buvo įvertinta kaip psichiškai sveika ir galinti rūpintis savo vaikais. Vadinasi, jog taip, kaip rūpinosi vaikais iki tol, ir buvo tinkamas rūpinimasis.

Daugelyje pateiktų raštų akcentuojama J.M. šeimos materialiniai sunkumai, tačiau visai nekalbama apie psichologinės paramos trūkumą jai ir vaikams ar reikalingas psichologines žinias, kurių mama neturi. Kadangi J.M. gyvenime patyrė daug įtampos ir nesaugumo, psichologinė pagalba tiek jai, tiek vaikams būtų labiausiai reikalinga.

SIŪLYMAI

1. Stiprinti prevencinį darbą su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais seniūnijose. Kiekvienoje seniūnijoje turi būti socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais, jų veikla turi atitikti socialinio darbo tikslus ir etiką. Teikiant socialines paslaugas šeimai, turi būti pirmiausia atsižvelgiama į vaiko interesus, įgyvendinant jo teisę į šeimą, švietimą ir ikimokyklinį ugdymą.
 2. Socialinio darbuotojo pildomi dokumentai turi informuoti apie žmones ir jų tarpusavio santykius ir santykius su aplinka.
 3. Atskirti savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų viešojo administravimo funkcijas nuo socialinių paslaugų.
 4. Būtina plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą, atskiriant socialines paslaugas socialinės rizikos šeimai ir vaikui teikiamas prevencijos ir krizės etapuose.
 5. Stiprinti tarpžinybinį bendradarbiavimą vaikų teisių apsaugos srityje, specialistų atsakomybę įvardinti jų pareiginiuose nuostatuose.
 6. Kelti seniūnijų socialinių darbuotojų kvalifikaciją, nuolat organizuoti specialistams socialinio darbo mokymus.
-